

Public Participation in the Conservation of Tha Ibun Community Forest

Suwat Intarapapai

Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchabun Rajabhat University

(Received: May 3, 2025 ; Revised: May 15, 2025 ; Accepted: May 30, 2025)

Abstract: Community participation provided opportunities for the general public to engage in setting management plans, formulating problem-solving approaches for the community, and the stewardship of natural resources. The forms of participation varied, ranging from receiving information, expressing supportive or opposing opinions, and consultation, to public hearings, and included collaborative decision-making and joint evaluation.

Relevant agencies revised their policies and operational methods concerning forest conservation, prioritizing the needs and problems of local communities. They sought to instill a concept of forests and resource conservation as a matter of critical importance, the success of which required cooperation from all parties to foster love, pride, and an understanding of the necessity for natural resource conservation. For existing forested areas, efforts were made to maintain their condition. The perpetual maintenance of forests was achieved by designating forest areas as national reserved forests, national parks, and forest parks; enacting direct forestry legislation; organizing reforestation projects; conducting public relations campaigns to inform communities; and enforcing laws to protect reserved forests by controlling deforestation, promoting reforestation, and preventing forest fires and pests.

Forest fires were considered a severe danger to forests and residents living in adjacent areas. They caused trees to grow slowly or cease growth altogether, destroyed young trees, damaged the homes of nearby villagers, and killed large numbers of wild animals. Since most forest fires occurred during the summer when the weather was dry, finding effective methods to control them and encouraging public cooperation in prevention were essential.

Keywords: Participation, Community, Forest Conservation

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนทำอินญู

สุวัฒน์ อินทรประไพ

อาจารย์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บทคัดย่อ : การมีส่วนร่วมของชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปหรือสาธารณะชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนแนวทางการบริหารจัดการ การแก้ปัญหาของชุมชน รวมไปถึงจนถึงการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยลักษณะการมีส่วนร่วมจะมีหลายรูปแบบแตกต่างกัน คือ ตั้งแต่การรับข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นสนับสนุนหรือคัดค้าน การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็น รวมถึงการร่วมคิดร่วมตัดสินใจและร่วมประเมินผล

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของปรับนโยบาย และวิธีการดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้เสียใหม่ โดยคำนึงถึงความต้องการและปัญหาของชุมชนในพื้นที่เป็นสำคัญ ปลูกฝังแนวความคิดเกี่ยวกับป่าไม้ การอนุรักษ์ทรัพยากรเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งจะสำเร็จลงได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ให้เกิดความรักความหวงแหน เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ บริเวณที่เป็นป่าอยู่แล้ว ก็พยายามรักษาให้คงสภาพเป็นป่าต่อไป การบำรุงรักษาป่าไม้ มีสภาพเป็นป่าอยู่ตลอดไปทำได้โดยการกำหนดพื้นที่ป่าเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ และวนอุทยานออกกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้โดยตรง การปลูกป่า การให้การประชาสัมพันธ์แก่ชุมชนทราบและออกกฎหมายคุ้มครองป่าสงวนแห่งชาติควบคุมการตัดไม้ทำลายป่าการปลูกป่าทดแทน การป้องกันไฟป่าและศัตรูพืช ภัยจากป่าที่น่าเป็นอันตรายร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับป่าไม้ และผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับป่าไม้ ทำให้ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าเจริญเติบโตช้า หรือหยุดการเจริญเติบโต ต้นไม้เล็กถูกทำลายล้มตายลงไป บ้านเรือนราษฎรที่อยู่ใกล้เคียงถูกทำลาย สัตว์ป่าหลายชนิดถูกไฟคลอกตายเป็นจำนวนมาก ภัยจากไฟป่าส่วนใหญ่จะเกิดในฤดูร้อน อากาศแห้งแล้ง จึงควรหาวิธีควบคุมภัยจากไฟป่าให้ได้ผล และควรชักชวนให้ประชาชนร่วมมือป้องกัน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การอนุรักษ์ป่าชุมชน

บทนำ

ลักษณะพื้นที่ตำบลทำอินญู อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีพื้นที่ทั้งหมด 72,000 ไร่ หรือประมาณ 115.20 ตารางกิโลเมตร แบ่งพื้นที่การให้ประโยชน์ออกเป็นหลายส่วน ได้แก่ พื้นที่ทำนา 6,854 ไร่ พื้นที่ทำไร่ 7,448 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย 2,266 ไร่ พื้นที่ป่าและพื้นที่ในเขตภูเขา 49,886 ไร่ พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 5,566 ไร่ จากข้อมูลสถิติดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าตำบลทำอินญู มีพื้นที่ที่เป็นนิเวศ

ภูเขาและป่าไม้ มากถึงร้อยละ 69.28 ของพื้นที่ ระบบนิเวศป่าไม้นี้เป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของพื้นที่ตำบล ทำอัญญาและระบบนิเวศของกลุ่มน้ำป่าสัก ส่วนระบบนิเวศของตำบลทำอัญญา สามารถแบ่งระบบนิเวศย่อย ๆ ออกเป็น 12 นิเวศ (ภาษาท้องถิ่น) ดังนี้ นิเวศ ห้วย ลาด ตาด ซ้ำ สอง สอม (โสก) ภูเขา ดง ดัน โกลน โหล่น การจำแนกนิเวศเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการประโยชน์จากระบบนิเวศย่อยเหล่านั้น เช่น ชุมชนจะสามารถรู้แหล่งทรัพยากรในนิเวศย่อยต่างๆ ที่มีการจำแนกทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในนิเวศนั้นๆ ได้ เช่น การเข้าไปหาผักหวานป่า ต้องไปหาในพื้นที่นิเวศโกลน หรือการรู้แหล่งอาศัย เช่น กระต่ายป่ามักอาศัยในนิเวศที่เป็นโหล่น เป็นต้น

พื้นที่ตำบลทำอัญญาหากแบ่งตามระบบนิเวศก็จะพบว่า มีขอบเขตของระบบนิเวศหลัก 2 พื้นที่ คือ 1.พื้นที่ภูเขา ร้อยละ 69.28 2.พื้นที่ราบ ร้อยละ 30.72 โดยมีหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์ในเขตภูเขาจำนวน 7 หมู่บ้าน หมู่บ้านที่ไม่ติดภูเขา 5 หมู่บ้าน สถานะภาพของที่ดินบนภูเขาสส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินแต่ใช้การเสียดอกหญ้า หรือที่เรียกว่า ภาษีบำรุงท้องถิ่น (ภบท.5) ในการยืนยันการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ส่วนที่ดินพื้นที่ราบก็มีที่ดินหลายประเภท ทั้งโฉนดที่ดิน ที่ดิน นส.3 และที่ดิน สปก.การใช้ประโยชน์จากที่ดินในพื้นที่ภูเขาสส่วนใหญ่จะปลูกข้าวโพดเป็นหลักส่วนพื้นที่ราบจะมีการใช้ที่ดินอย่างหลากหลายและมีรอบการใช้ที่ดินหลายรอบการผลิตต่อปี ความเชื่อมโยงของระบบนิเวศของพื้นที่

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลห้วยไร่ และตำบลสักหลง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

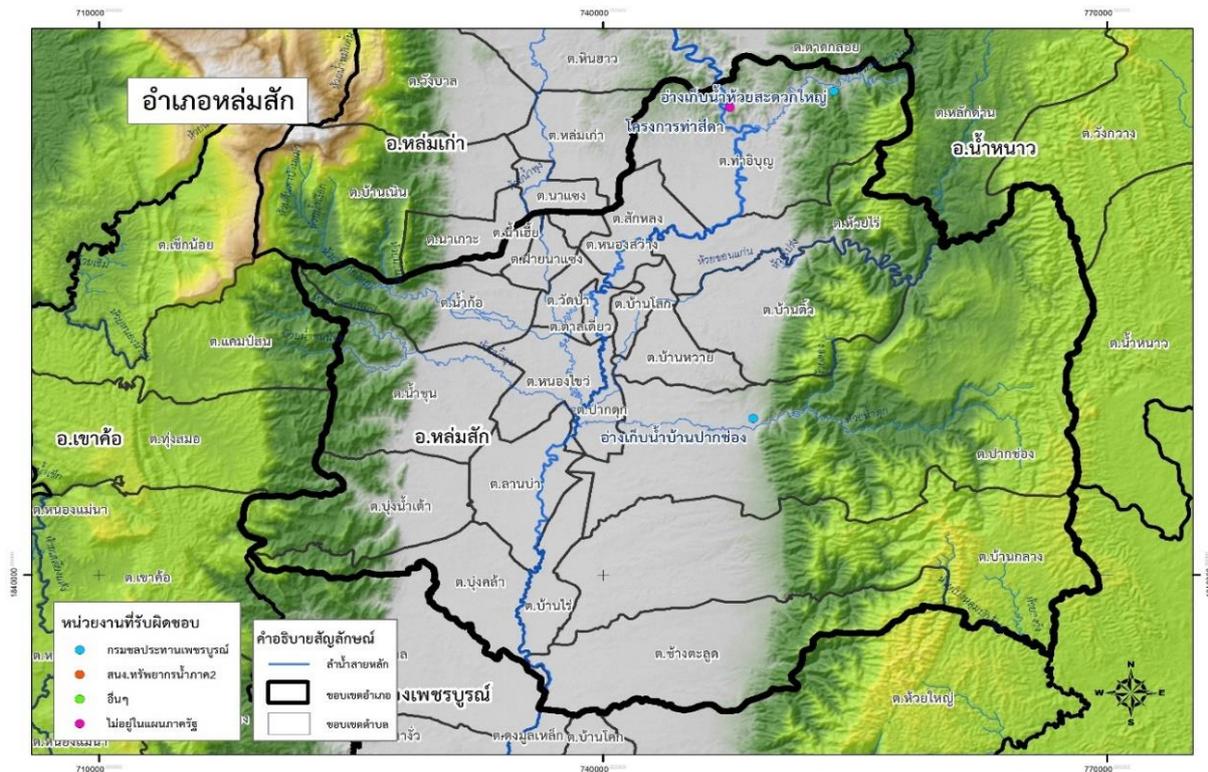
ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลนาแซง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

สภาพชุมชน สภาพสังคมและการประกอบอาชีพ ตำบลทำอัญญา มีประชากรตามทะเบียนราษฎร ทั้งสิ้น 7,165 คน แบ่งเป็น ชาย 3,542 คน หญิง 3,623 คน จากการสำรวจประชากรนับถือศาสนาพุทธ 5,804 คน ศาสนาคริสต์ 13 คน ชุมชนในพื้นที่ตำบลทำอัญญาเป็นชุมชนดั้งเดิม เป็นกลุ่มที่อยู่ในวัฒนธรรมไทหล่ม ซึ่งมีอัตลักษณ์ด้านภาษา อาหารการกินเฉพาะถิ่น สำหรับการประกอบอาชีพ พบสัดส่วนการประกอบอาชีพ ดังนี้ 1.เกษตรกรรม ร้อยละ 90 2.การประกอบการ ร้อยละ 5

จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	1,965 ครัวเรือน
จำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการ	577 ครอบครั
จำนวนประชากร: ชาย	1,435 คน
จำนวนประชากร: หญิง	1,585 คน
กลุ่มเยาวชน	350 คน
กลุ่มชาติพันธุ์/ ชนเผ่าพื้นเมือง	20 คน
รายได้เฉลี่ยต่อปีต่อครัวเรือน	30,000 บาท

ทรัพยากรธรรมชาติของตำบลทำอัญญา

ชุมชนทำอัญญา หมู่ที่ 12 ตำบลทำอัญญา อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีฐานทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ คือ ป่าชุมชนบ้านทำอัญญาใต้ จำนวน 1,318 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่มีความสำคัญอย่างสูงของแม่น้ำป่าสัก เพราะเป็นพื้นที่ที่มีลำน้ำจำนวนมากกระจายตัวในพื้นที่โดยมีลำห้วยสายหลักคือ ห้วยโกนสะดวง ซึ่งลำห้วยดังกล่าวจะไหลลงไปเติมปริมาณน้ำให้แม่น้ำป่าสักตลอดทั้งปี ซึ่งลำห้วยโกนสะดวงมีความสำคัญอย่างสูงต่อระบบนิเวศ เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ตำบลทำอัญญาและลุ่มน้ำป่าสักตอนล่างเพราะน้ำสำหรับทำนา ทำไร่ ล้วนแต่ได้จากลำห้วยโกนสะดวงแทบทั้งสิ้น ดังนั้นด้านนิเวศบริการของลำห้วยสะดวงซึ่งเชื่อมโยงไปถึงป่าไม้ในฐานะต้นกำเนิดของแม่น้ำจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อพี่น้องประชาชนในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้มีความสำคัญต่อชุมชนตำบลทำอัญญา เป็นอย่างมากโดยเฉพาะการให้บริการด้านนิเวศเกี่ยวกับ ความมั่นคงด้านอาหาร ได้แก่ เห็ด ผักหวาน หน่อไม้ อีรอก หนอนไม้ไผ่ ผักป่านานาชนิด หอยหอม อีป๋ม กบ เขียด นก กระรอก กระแต ปูหิน งูสิงห์ หนู คูน ไช้ผดแดง อึ่ง กุ้งฝอย นก ค้าง เป็นต้น ปัจจัยควบคุมที่สำคัญ เช่น การเป็นแหล่งดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ขนาดใหญ่ในพื้นที่เทือกเขา การเป็นพื้นที่คลังเก็บจุลินทรีย์ท้องถิ่นขนาดใหญ่ของชุมชน การเป็นพื้นที่การยึดเกาะของดินไม่ให้เกิดไฟไหม้ เป็นต้น ที่สำคัญคือป่าไม้แห่งนี้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยซึ่งส่งผลให้เกิดการกระจายพันธุ์กรรมและความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์จำนวนมาก โดยเฉพาะนกที่มาอาศัยในพื้นที่ป่าไม้หลายชนิด เช่น นกโพระดก (นกชนโคก) นกหัวขวาน นกประหลาดหัวจุก นกเค้าแมว นกไช้ นกหัวหงอก นกปิดแกง นกกระเจี๊ยบไก่อ่าพญาล่อ นกเขาเขียว เป็นต้น ซึ่งนกเหล่านี้มีบทบาทในทางนิเวศวิทยา คือ การควบคุมแมลงไม่ให้มีแพร่ระบาดอย่างรุนแรง ในขณะเดียวกันชุมชนได้ใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมการใช้ประโยชน์ทางตรง คือ การเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจและการเป็นพื้นที่ความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน เช่น การเก็บหาของป่า การหาเห็ด หาหน่อไม้ไปแปรรูปขาย การหาผักป่า การหาสมุนไพร การหาไม้พื้น เป็นต้น ในมิติทางอ้อม ป่าชุมชนมีบทบาทของการเป็นพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และจิตวิญญาณของชุมชน ดังจะพบว่าในพื้นที่ป่าชุมชนจะมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของท้องถิ่น เช่น การเลี้ยงศาลปู่ตา เป็นต้น โดยป่าชุมชนแห่งนี้มีการใช้ประโยชน์จากประชาชนทั้งตำบล จึงทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้มีความสำคัญในระดับท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 1 แสดงขอบเขตของป่าชุมชนบ้านท่าอิบุญใต้ จำนวน 1,318 ไร่

สภาพปัญหาหลักที่ชุมชนท่าอิบุญ

ป่าชุมชนบ้านท่าอิบุญใต้ และพื้นที่ระบบนิเวศต้นน้ำห้วยสะดวงมีวิกฤติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นจะต้องเร่งเข้าไปดำเนินการสนับสนุนให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการอย่างเร่งด่วน เพราะชุมชนมีวิกฤติทั้งในระยะสั้นระยะยาว ดังนี้

1. ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและการแผ้วถางซึ่งทำให้ฐานทรัพยากรมีความเสื่อมโทรม

ป่าชุมชนบ้านท่าอิบุญใต้ กำลังเผชิญกับปัญหาการลักลอบตัดไม้ การบุกรุกแผ้วถางป่าไม้เพื่อใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้และความกดดันจากขยายพื้นที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวทำให้ฐานทรัพยากรธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมทำให้บทบาทการให้บริการด้านนิเวศของป่าไม้ลดลง ส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำท่าในห้วยสะดวงลดลง ส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนและการสนับสนุนน้ำเพื่อการชลประทานในพื้นที่ชุมชนและลุ่มน้ำตอนล่างการตัดไม้และแผ้วถางป่าไม้ยังส่งผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่อาศัยและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะพืชและสัตว์หายากประจำถิ่น นอกจากนี้ยังพบว่า ป่าชุมชนบ้านท่าอิบุญใต้ มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนย้ายพันธุกรรมพืชท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นทั้งพื้นที่ชีวลัยพื้นที่ชีวมณฑล และพื้นที่เชื่อมต่อ (Corridor) ระหว่างพื้นที่อนุรักษ์ คืออุทยานแห่งชาติน้ำหนาว ดังนั้น ป่าชุมชนท่าอิบุญใต้จึงเป็นทั้ง แหล่งพักพิง แหล่งอาศัย พื้นที่หลบภัย และพื้นที่กระจายพันธุกรรม ไม่เฉพาะในระดับพื้นที่แต่เชื่อมโยง สัมพันธ์ในระดับภูมินิเวศของเทือกเขาเพชรบูรณ์ การหยุดยั้งการตัดไม้ทำลายป่า

รวมถึงการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าจึงเท่ากับเป็นการรักษาพันธุกรรมและความหลากหลายทางชีวภาพของท้องถิ่นด้วยนั่นเอง

2. ปัญหาชุมชนขาดศักยภาพในการใช้สิทธิชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชน

การพยายามของกลุ่มนักการเมืองที่อ้างเอาสถานการณ์ของความแห้งแล้งและระบบบริการด้านนิเวศที่ลดลงไปสู่การขับเคลื่อนให้เกิดการบริหารจัดการน้ำโดยการทำเขื่อนในลุ่มน้ำสะดวงตอนบนมีมาโดยตลอด แต่ชุมชนคัดค้านไม่ให้มีการนำพื้นที่ไปใช้เพื่อการทำเขื่อนเพราะจะทำให้ป่าชุมชนบ้านท่าอิบุญได้หายไป ซึ่งเท่ากับชุมชนบ้านท่าอิบุญจะไม่มีพื้นที่การให้บริการด้านนิเวศที่หลากหลายรวมถึงการสูญเสียที่ดินทำกินของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน การเข้าไปทำให้ระบบนิเวศบริการของป่าชุมชนให้ลดลงจึงเท่ากับการเปิดช่องให้น้ำเงื่อนไซและข้ออ้างดังกล่าวไปใช้ในการบริหารจัดการน้ำโดยการทำเขื่อนนั่นเอง และเมื่อหันมามองมิติด้านขีดความสามารถของชุมชน ก็จะพบว่ายังขาดศักยภาพและขีดความสามารถหลายประการ โดยเฉพาะด้านข้อมูล องค์ความรู้ ที่จำเป็นในการนำไปใช้เพื่อการรณรงค์เผยแพร่การต่อต้านนโยบายการพัฒนาพื้นที่ตามแนวทางของการต่อสู้ด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการฐานทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำระบบฐานข้อมูลทรัพยากรอย่างรอบด้านและการหนุนเสริมองค์ความรู้ต่างๆ เช่น การประเมินระบบนิเวศบริการของชุมชนแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

3. ปัญหาด้านการผลิตทางการเกษตรที่สัมพันธ์กับการทำลายทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่

จากที่กล่าวข้างต้นว่าการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของชุมชนในเขตภูเขาร้อยละ 69.28 ของหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลท่าอิบุญ 7 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีระบบการผลิตแบบเชิงเดี่ยวคือ การปลูกข้าวโพด ซึ่งวงจรของการปลูกข้าวโพดสัมพันธ์กับการทำลายฐานทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ของตำบลท่าอิบุญ ตั้งแต่การเผาไร่ข้าวโพด ทำให้ไฟป่าลุกลามเข้ามาในพื้นที่ป่าหัวไร่ปลายนาและป่าชุมชนบ้านท่าอิบุญได้ การแผ้วถางป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำการผลิตข้าวโพดทำให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ป่าหัวไร่ปลายนา ป่าร่องเขา ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพของท้องถิ่นลดลงซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารของท้องถิ่น การยกทรงและการไถพรวนดิน การใช้ปุ๋ยเคมีเกษตร สารกำจัดวัชพืช ล้วนส่งผลกระทบต่อคุณภาพของดินทำให้โครงสร้างดินเกิดการเปลี่ยนแปลงและเสื่อมโทรม รวมถึงการสูญเสียหน้าดินจำนวนมาก ซึ่งหน้าดินดังกล่าวก็ไหลลงสู่ห้วยสะดวงและแม่น้ำป่าสักต่อไปส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในลำห้วยเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะดินที่ไหลลงไปในระบบนิเวศที่เป็นวัง ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของปลา ทำให้ปลาไม่มีที่อยู่อาศัยความหลากหลายของพันธุ์ปลาลดลง รวมไปถึงตะกอนดินที่ไหลลงไปที่ฝายศรีจันทร์และเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ล้วนมีสาเหตุมาจากระบบการผลิตของเกษตรกรรมแบบเชิงเดี่ยว นั่นเอง ซึ่งมีความจำเป็นต้องสนับสนุนให้ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนการผลิตให้เป็นการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น

4. ปัญหาชุมชนขาดศักยภาพในการตั้งรับปรับตัวและเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

เกษตรกรในพื้นที่ตำบลท่าอิฐบุญส่วนใหญ่อาศัยน้ำฝนเป็นหลักในการทำเกษตร ซึ่งเมื่อเกิดปัญหาของการเลื่อนฤดูการ การเผชิญภาวะความแห้งแล้งจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ชุมชนมักขาดศักยภาพในการบริหารจัดการน้ำชุมชนอย่างเป็นระบบทำให้ไม่สามารถบริหารจัดการความเสี่ยงของการขาดแคลนน้ำเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ โดยเฉพาะในภาวะสุดขีดของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Extremely) การบริหารจัดการน้ำมีความสำคัญในการรับมือ จากการวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมทำให้พบว่าชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศค่อนข้างรุนแรง เพราะพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่อยู่นอกระบบชลประทาน การไม่มีแหล่งน้ำสำรองอย่างเพียงพอเพื่อช่วยให้ปลูกพืชในพื้นที่ได้ ทำให้พืชหลายชนิดไม่สามารถปลูกได้ โดยเฉพาะในพื้นที่ต้นน้ำ หากมีความประสงค์ในการสนับสนุนระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมควรคำนึงถึงความจำเป็นในการจัดการน้ำแบบผสมผสานเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศของต้นน้ำไปพร้อมกับการสร้างศักยภาพของชุมชน (Coping capacity) ในการตั้งรับปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างเท่าทัน ซึ่งเป็นความจำเป็นในการที่จะต้องสนับสนุนให้ชุมชนปรับตัวไปพร้อมๆ กับการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศของตนเอง (สมาคมส่งเสริมสวัสดิการสังคมและสิ่งแวดล้อม. สวมหมวกให้ภูเขาสวมรองเท้าให้ดินกุ่มสู่การฟื้นฟูนิเวศบริการป่าต้นน้ำห้วยสะดวง ตำบลท่าอิฐบุญ. 2563)

การมีส่วนร่วมของประชาชน

คำว่า “การมีส่วนร่วม” ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย และความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลซึ่งอาจจะมองทั้งในแง่ของแนวคิด หลักการกระบวนการและวิธีการปฏิบัติมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการได้แก่การวิจัยการวางแผนการตัดสินใจการดำเนินงาน การบริหารจัดการการติดตามประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นการมีส่วนร่วมของประชาชน (public participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการบริหารซึ่งเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ โดยการให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นให้คำแนะนำปรึกษาตลอดจนควบคุมโดยตรงจากประชาชน การมีส่วนร่วมได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ดังนี้

กุนจันทร์ สิงห์สุ (2535:65) ได้สรุปถึงความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการที่ปัจเจกบุคคลกลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินโครงการการแบ่งปันผลประโยชน์และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจโดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอกและ

เป็นไปเพื่อสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชนรวมทั้งมีอำนาจอิสระในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจและเข้ามามีส่วนร่วมมีความรู้สึกรู้สีกเป็นเจ้าของโครงการด้วย

เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี (2536:45) ได้สรุปการมีส่วนร่วมไว้ว่าหมายถึงการร่วมคิดแก้ไขปัญหาการดำเนินงานและกิจกรรมชุมชนร่วมวางแผนวางโครงการร่วมปฏิบัติงานในรูปของการเสียดสแรงงานการบริจาคเงินวัสดุสิ่งของและร่วมติดตามผลงานบำรุงรักษาสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้านทั้งนี้การแสดงออกในการมีส่วนร่วมอาจเป็นการแสดงออกของบุคคลโดยตรงโดยผ่านองค์กรประชาชนในชุมชนนั้นๆ เอง

โกวิท พวงงาม (2553 : 349) ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชนได้แก่ การที่รับข้อมูลข่าวสารถูกต้องชัดเจน การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก เช่น การพัฒนาความคิด การให้ความรู้การได้รับข้อมูลข่าวสารถึงผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำหรือไม่ทำกิจกรรม

ทวี นาคบุตร (2545 : 88 - 91) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึงการเข้ามาปฏิบัติกิจกรรมในฐานะที่มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันในสถานที่เท่าเทียมกันและด้วยความสมัครใจของแต่ละคนการมีส่วนร่วมสำคัญเพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทั้งปวงที่มีผลยั่งยืนส่งเสริมความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคการมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการที่เป็นประชาธิปไตยความเท่าเทียมกันการถ่ายทอดและการรับรู้ปัญหาให้กลายเป็นเป้าหมายในการดำเนินการเลือกแก้ปัญหาาร่วมกันระดับของการมีส่วนร่วมนั้นขึ้นอยู่กับความเต็มใจจะเข้าร่วมกิจกรรมนั้น โดยไม่มีการบังคับขู่เข็ญหรือกดดันใดๆ และหากผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่มีสิทธิที่จะควบคุมการดำเนินงานของเขาเอง (อยากหยุดหรือลงมือทำเมื่อไรก็ได้) แล้วการกระทำของเขาก็ไม่อาจถือได้ว่ามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นและการมีส่วนร่วมที่บุคคลทุกคนทำได้ปฏิบัติหรือทำกิจกรรมอย่างแข็งขันและกระตือรือร้น การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพมากคือการร่วมกระทำการตั้งแต่การร่วมคิดวางแผนกำหนดวิธีการทำงานลงมือทำงานและการประเมินผลการทำงาน แต่การเข้าร่วมส่วนใดส่วนหนึ่งก็ถือว่ายังมีประโยชน์สูงขึ้น

ชญญา พลอนันต์ (2554 : 69) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมโดยการระดมสมอง เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่จะช่วยวิธีการทำลายวิธีการขัดขวางความคิด และยังช่วยในการแสวงหาความคิดที่แยกแยะในบางเรื่องที่ไม่สามารถทำลายความคิดออกไปได้การใช้เทคนิคระดมสมอง ถือว่าเป็นทางเลือกที่เหมาะสมยิ่งเราเพาะการระดมพลังสมอง ช่วยในการค้นหาคำตอบที่ต้องการและสามารถจัดคำตอบที่ไม่ต้องการออกไป

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543 : 138-139) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา วางแผนการตัดสินใจการระดมความคิด

ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปหรือสาธารณะชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนแนวทางการบริหารจัดการการแก้ปัญหาของชุมชนรวมไปจนถึงการดูแลรักษาทรัพยากร

ธรรมชาติโดยลักษณะการมีส่วนร่วมจะมีหลายรูปแบบแตกต่างกัน คือ ตั้งแต่การรับข้อมูลข่าวสารการแสดงความคิดเห็นสนับสนุนหรือคัดค้านการปรึกษาหารือการประชุมรับฟังความคิดเห็นรวมถึงการร่วมคิดร่วมตัดสินใจและร่วมประเมินผล

แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

วินัย วีระพัฒนานนท์ (2534) ได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ ดังนี้

1. ขกเลิกการสัมปทานป่าไม้ ในอดีตที่ผ่านมาการให้สัมปทานป่าไม้ ก่อให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้เป็นจำนวนมาก จนทำให้ธรรมชาติขาดความสมดุลการยกเลิกการสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ จะเป็นผลดีต่อการฟื้นฟูและป้องกันการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ที่มีประสิทธิภาพ

2. การป้องกันการบุกรุกทำลายป่าเพื่อประโยชน์ทำการเพาะปลูก หรือการลักลอบตัดไม้ เพื่อนำไปทำประโยชน์ที่มีส่วนทำให้ปริมาณป่าไม้ลดลงมาก การปฏิบัติตามกฎหมายและไม่ลอบเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่า จึงเป็นการอนุรักษ์ได้ทางหนึ่ง

3. การป้องกันไฟป่าในแต่ละปีไม่ถูกเผาทำลายทั้งจากการเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและโดยการจุดเผาของประชาชนจำนวนมาก ทำให้ต้นไม้ทุกชนิดถูกทำลายหมดรวมทั้งทำให้สัตว์ป่าขาดที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร การร่วมมือป้องกันสกัดกั้นไม่ให้เกิดไฟป่าจะเป็นผลดีทางหนึ่งที่จะทำให้ต้นไม้ในป่าเจริญเติบโตเป็นป่าที่สมบูรณ์ต่อไป

4. การใช้ไม้อย่างประหยัดการใช้ไม้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ชนิดต่างๆ จึงควรเป็นไปอย่างประหยัด และใช้ประโยชน์ให้เกิดคุณค่าสูงสุด

5. การใช้วัสดุอื่นแทนไม้ การก่อสร้างบ้านเรือนและเครื่องใช้ชนิดต่างๆ ควรใช้วัสดุอื่นทดแทนการใช้ไม้ให้มากที่สุดไม่ควรใช้ไม้อย่างไม่จำเป็น มีวัสดุหลายอย่างใช้แทนไม้ได้ เช่น ปูนซีเมนต์ เหล็ก เป็นต้น

6. การปลูกป่าและการดูแลให้ป่าไม้ฟื้นฟูสภาพขึ้นมาใหม่ จะเป็นการเร่งและช่วยทำให้เป็นป่าที่สมบูรณ์เร็วขึ้น

กิติ จรรยาวัฒน์ (2535 : 4) กล่าวว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การใช้ทรัพยากรป่าไม้ อย่างเหมาะสม การป้องกัน การบำรุงรักษา เพื่อประชาชนจะได้ใช้ประโยชน์จากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) 2544. กล่าวว่ารูปแบบในการจัดการชุมชนพื้นที่ต้นน้ำ หลักการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นการดำเนินกิจกรรมสนับสนุนการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนโดยไม่ทำลายโอกาสในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนรุ่นหลัง

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการอนุรักษ์ป่าไม้จะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัย การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่บทความนี้เน้นว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมี ส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น วางแผน และร่วมตัดสินใจ จะช่วยให้การจัดการปัญหาและการดูแล ทรัพยากรมีประสิทธิภาพมากขึ้นการปรับนโยบายของภาครัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของควรปรับเปลี่ยนแนว ทิศทางการอนุรักษ์ โดยคำนึงถึงความต้องการและปัญหาของคนในชุมชนเป็นหลัก เพื่อสร้างความร่วมมือและ ความรักความหวงแหนในทรัพยากรแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ บทความได้เสนอแนวทางปฏิบัติหลาย ประการ ได้แก่การกำหนดพื้นที่คุ้มครอง เช่น การประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติหรืออุทยานแห่งชาติ การ ออกกฎหมายเพื่อควบคุมการตัดไม้ทำลายป่าและคุ้มครองพื้นที่ป่าไม้ การปลูกป่าทดแทน เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ป่า ที่เสื่อมโทรม การให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจและความตระหนักในการอนุรักษ์ การ ป้องกันภัยคุกคาม เช่น การป้องกันไฟป่า ซึ่งเป็นภัยร้ายแรงที่ทำให้ต้นไม้และสิ่งมีชีวิตในป่าเสียหายอย่าง มากโดยสรุปแล้ว บทความนี้เน้นย้ำว่าการอนุรักษ์ป่าไม้จะยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายมีส่วนร่วมและเห็น ความสำคัญร่วมกัน โดยเฉพาะการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรของ ตนเอง

บทสรุป

พื้นที่ ป่าชุมชนบ้านท่าอัญญาเป็นป่าต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำป่าสัก และเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ของสัตว์ รวมถึงเป็นพื้นที่เชื่อมต่อทางชีวภาพ ด้านปัญหาหลักคือ ป่าชุมชนเผชิญปัญหาการลักลอบตัดไม้ ป่าเสื่อมโทรม ปริมาณน้ำลดลง และการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวโดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดที่ส่งผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมแนวทางแก้ไข การอนุรักษ์จะสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยมีแนวทางคือการมี ส่วนร่วมของชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าการปรับนโยบายภาครัฐ

ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนการปลูกจิตสำนึก สร้างความรู้และความตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์แนวทางการปฏิบัติ เช่น การกำหนดพื้นที่ป่าสงวน การออกกฎหมาย และการป้องกันไฟป่า สภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าก็จะกลับคืนมารวมทั้งเป็นแหล่งนิเวศชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การพัฒนาป่าชุมชนให้เป็นที่พึ่งพิงด้านธรรมชาติเหมาะสำหรับพักผ่อนเพื่อสุขภาพ และสามารถสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ในอนาคตต่อไป

บรรณานุกรม

- โกวิท พวงงาม. (2546). อบรม. ในกระบวนการทัศน์ใหม่ : พัฒนาสร้างเครือข่ายและเสริมความเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชนจำกัด.
- กุนจันทร์ สิงห์สุ. (2535). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำรุงรักษาสระเก็บน้ำเนื่องมาจากโครงการ กสข. วิทยานิพนธ์ ร.ม. (รัฐศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (วิทยานิพนธ์).
- เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี. (2536). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนา: ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลสหกรณ์นิคม อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, สาขาพัฒนาชุมชน, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กิติ จรรยาวัฒน์. (2535). “พฤติกรรมและการรับรู้ของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาบ้านแพะ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านทุ่งยาวอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธัญญา ผลอนันต์. (2554). แบบฝึกหัดคิดพิชิต Mind Map สำหรับพนักงานและหัวหน้างาน. กรุงเทพมหานคร : Buzan Centre Thailand (BCT).
- _____. แบบฝึกหัดคิดพิชิต (2545). Mind Map สำหรับพนักงานและหัวหน้างาน. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพฯ : Buzan Centre Thailand (BCT).
- ทวี นาคบุตร. (2545). หน่วยที่ 3 ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบ. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์, นนทบุรี.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2543). เอกสารประกอบการศึกษาวิชา ส.ค.651 : ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชนสาขาพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2534). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2544.
- วินัย วีระพัฒนานนท์. (2534). สิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์,
- สมาคมส่งเสริมสวัสดิการสังคมและสิ่งแวดล้อม. (2563). โครงการ สวมหมวกให้ภูเขาสวมรองเท้าให้ตีนกู่มุ่งสู่การฟื้นฟูนิเวศบริการป่าต้นน้ำห้วยสะดวง ตำบลท่าอินุญ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.